

Opphavet til kvinnenamnet *Rise* i Sunnfjord

Torodd Kinn

The female name Rise (or Risse) was given to girls in the Sunnfjord area during the greater part of the 19th century. Other areas where Rise was used are very limited, mostly Vestfold and Buskerud. Norsk personnamnleksikon (NPL; Kruken & Stemshaug 2013) states that this name stems from Regi(t)se. This article shows that Rise in Sunnfjord is a short form of Iverisse (or Iverise), a name that was used in the same Sunnfjord area as Rise from the middle of the 18th century. The first girls called Iverisse were the children of farmers, but they were clearly named for a recently deceased priest, Iver Myhlenphort. The name had been used in his family earlier. His maternal aunt was the first known bearer of the name Iverise mentioned in NPL. NPL states that Iverise is derived from the male name Iver, which is most probably correct. Thus, Rise in Sunnfjord is a short form of Iverise, derived from Iver.

1 Innleiing

I folketeljinga frå 1865 er 195 kvinner og jenter i Noreg registrerte med namnet *Rise* (medrekna seks *Riise*, to *Risa* og éi *Risse*). 178 av dei er konsentrerte i tre amt: 94 personar i Jarlsberg og Larvik (Vestfold), 30 personar i Buskerud og 54 personar i Nordre Bergenhus (Sogn og Fjordane). Av dei sistnemnde finn vi dei aller fleste i Førde prestegjeld (46 personar), mens det er sju i Kinn prestegjeld og éi kvinne i Ytre Holmedal (Fjaler) prestegjeld – alle i Sunnfjord, altså. Dette er ei påfallande fordeling av eit litt uvanleg namn.

Norsk personnamnleksikon (NPL; Kruken & Stemshaug 2013) har dette å seie om *Rise*:

Rise f, dansk form av *Regi(t)se*, ghty. *Richiza*, diminutivform av namn på *Rik-* ‘mektig’. Kjent sidan 1629 (Eiker i Busk). Ein del brukt i Vestf sidan 1700-talet, frå 1820–30-åra dessutan i Nedre Busk (Sandsvær) og Sunnfjord (særleg Førde og Naustdal). Elles meir spreidd og sjeldan. Sterkt tilbake overalt etter 1900. Forma *Regi(t)se* er svært sjeldan her i landet.

Vi ser at dei geografiske opplysningane stemmer godt med 1865-teljinga. Når leksikonet nemner Naustdal, stemmer det òg bra, ettersom dette var ei sokn i Førde prestegjeld på denne tida. Men stemmer det at *Rise* kjem av *Regitse*?

I denne artikkelen konsentrerer eg meg om det eine geografiske tyngdepunktet til *Rise*, nemleg Sunnfjord. Det er godt mogleg at leksikonet har rett med omsyn til namnet sitt opphav i Vestfold og Buskerud. Men i Sunnfjord er opphavet eit anna. Det *Rise* som var utbreidd der, er ei kortform av *Iverisse* eller *Iverise*, som i sin tur er avleidd av *Iver*. Om *Iverise* skriv NPL:

Iverise f, avl. av *Iver*. Kjent sidan 1668 (Vestnes i MogR). Litt brukt på Nordmøre (særleg) Kvernes på 1700- og 1800-talet, dessutan noko i Sunnfjord (Naustdal) og Namdalen (Leka). Elles svært sjeldan. Ein tidleg namneberar var prestefrua Iverise Marie Meyer (1684–1765), fødd i Orkdal.

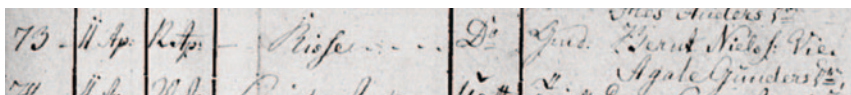
Her kan vi merke oss at Sunnfjord og Naustdal dukkar opp, nett som ved *Rise*. Det er ikkje underleg, for det er tale om to variantar av det same namnet.

Artikkelen her er bygd opp slik: I avsnitt 2 følgjer eg éin person og dokumenterer korleis namnet hennar varierer i kjeldene, frå ho blei døypt i Førde i 1828 til ho døydde i Sandviken i Bergen i 1912. I avsnitt 3 undersøker eg utviklinga i bruk for *Rise* og *Iverisse* i Førde prestegjeld frå midten av 1700-talet og fram mot 1900. Eg viser at *Rise* først dukkar opp i familiar der *Iverisse* allereie var i bruk. Og i avsnitt 5 sporar eg *Iverisse* i Sunnfjord tilbake til Vestnes og det eldste belegget for *Iverise* som NPL peikar på, frå 1668.

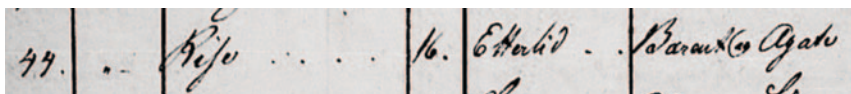
2 Éi kvinne, seks namnevariantar

Dette avsnittet er ein kassustudie. Formålet er å vise korleis *Rise*, *Iverisse* og andre variantar høyrer saman ved at dei er brukte på éin og same person.

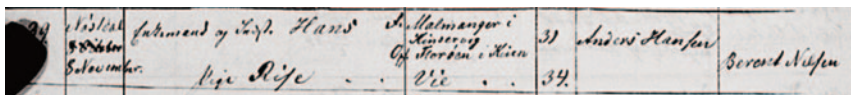
I april 1828 fekk Berent Nilsson og Ågot (Agate) Gunnarsdr. på Via i Førde døypt ei jente. I kyrkjeboka står namnet hennar som *Risse*, sjå figur 1. Jenta blei konfirmert i 1843; då budde ho med foreldra i Etrelia. Her skreiv presten namnet hennar som *Rise*, sjå figur 2. Rise gifta seg 34 år gammal i 1862 med enkjemannen Hans Andersson frå Malmanger ved Rosendal i Kvinnherad. Denne gongen òg skreiv presten *Rise*, sjå figur 3.

Figur 1. *Risse*, dåpsbarn i 1828 (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A6, fol. 56).

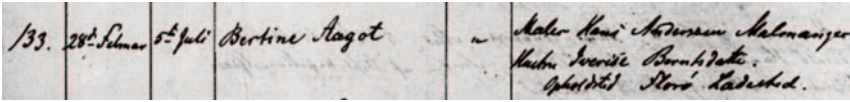
Figur 2. *Rise*, konfirmant i 1843 (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A7, fol. 242)

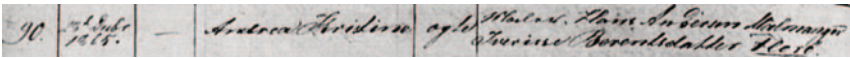
Figur 3. *Rise*, brur i 1862 (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A9, fol. 382)

Vi ser i figur 3 at Hans var busett i Florø, som hadde blitt ladestad eit par år tidlegare. Han var målar av yrke. Rise og Hans busette seg i Florø og fekk døypt fire barn i tida 1863–69. Namnet hennar er skrive på fire ulike måtar ved dei fire høva: *Iverise* i 1863, *Iverisse* i 1866, *Rise* i 1867 og *Everrise* i 1869, sjå figur 4–7. Ved folketeljinga i 1865 er Rise skriven

som *Everise Berentsdatter*.⁵ Vi ser her at eit namn avleidd av *Iver* har gått over til å sjå ut som ei avleiing av *Ever(t)*.

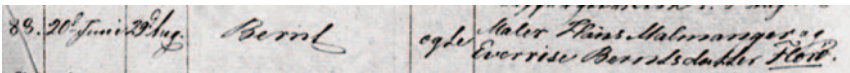
Figur 4. *Iverise Berentsdatter*, mor i 1863 (Ministerialbok for Kinn prestegjeld, A6, fol. 113)

Figur 5. *Iverisse Berentsdatter*, mor i 1866 (Ministerialbok for Kinn prestegjeld, A6, fol. 137)

Figur 6. *Rise Berentsdatter*, mor i 1867 (Ministerialbok for Kinn prestegjeld, A6, fol. 145)

Figur 7. *Everrise Berentsdatter*, mor i 1869 (Ministerialbok for Kinn prestegjeld, A6, fol. 158)

Familien flytta til Bergen og fekk den siste dottera si der; ho fekk *Everise* som andre namn av tre, og mora sitt namn har den same forma, sjå figur 8. I folketeljinga frå 1875 finn vi *Everise Malmanger* i kjøpstaden.⁶ Ved teljinga i 1885 er *Everise Malmanger* enkje.⁷ I 1891 står det *Everise Malmanger*,⁸ i 1900 er det *Everise Malmanger* igjen,⁹ og det same er

5 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038268000156>

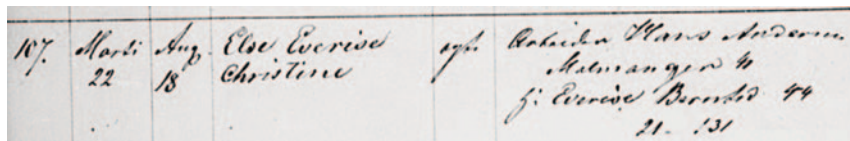
6 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052295029994>

7 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01053295000344>

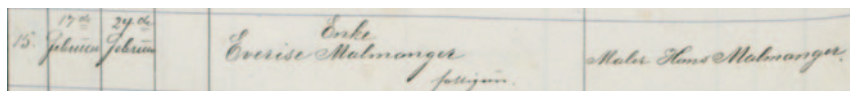
8 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052994046697>

9 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037335030115>

det i 1910 (tre folketeljingar).¹⁰ Det siste eg så finn, er at *Everise Malmanger* blei gravlagd i Sandviken i 1912, sjå figur 9.

Figur 8. *Everise Berntsd.*, mor i 1872 (Ministerialbok for Korskirken prestegjeld, B6, fol. 171)

Figur 9. *Everise Malmanger*, død i 1912 (Ministerialbok for Sandviken prestegjeld, E2, fol. 92)

I dei kjeldene eg har funne, har namnet til denne kvinna altså seks ulike stavemåtar: *Risse* (1828), *Rise* (1843, 1862, 1867), *Iverise* (1863), *Iverisse* (1866), *Everrise* (1869) og *Everise* (1865, 1872, 1875, 1885, 1891, 1900, 1910, 1912). Den siste forma festnar seg og har kanskje blitt den ho sjølv føretrekte, av grunnar som vi vanskeleg kan seie noko sikkert om.

3 *Iverise* og *Rise* i Førde prestegjeld

Så vidt eg har kunna finne ut, blei namnet *Iverisse* første gong brukt i dåp i Sunnfjord i januar 1748 (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A2, fol. 159). Dette var dottera til gardfolka Tomas Sjursson og Ales Markvardsdr. på Horstad i Naustdalen (Kleiveland 1997: 133–134). Den neste blei døypt i september det same året (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A2, fol. 163), med foreldre gardfolka Morten Andersson og Marit Johannesdr. på Øvre Kalland noko høgre oppe i Naustdalen (Kleiveland 1997: 630). Denne jenta fekk namnet *Iverisse Helena*. Det er ikkje noko som tyder på at desse jentene fekk namnet i oppkalling i familien. Så kva kom det av at det brått blei gitt til jenter i bondestanden innanfor eitt år?

10 <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036708084957>

Svaret er ikkje så vanskeleg å finne: Dei må ha vore oppkalla etter soknepresten Iver Myhlenphort, som døydde i romjula i 1747. Myhlenphort hadde då hatt kallet i Førde prestegjeld i over 20 år (Lampe 1895: 139–140). Lampe skriv: «Han var en saare arbeidsom og i sit Embede nidkjær Mand, der drev meget paa Ungdommens kristelige Undervisning og uddelte Bibler og Andagtsbøger i Menigheden.» (s. 140). Truleg har han då blitt ein verdsett mann i gjeldet. Gravfestinga hans er å finne i kyrkjeboka rett over dåpen til den første Iverisse, sjå figur 10. Desse innføringane står heilt nedst på sida. Blar ein om, finn ein at dei to etterfølgjande dåpane gjaldt to gutar som begge fekk namnet *Iver*. Namnet var noko nytta i Førde, men det er ikkje urimeleg at dette òg kan vere oppkalling etter Myhlenphort.

Dom: 1. p. fest. Ligele. Førde Com: 13. Pr. Høgen
 Dom: 2. p. Ligele. Veto. Com: 6. pr. Nodd:
 Com: 10.
 Dom: 3. Høgen. Veto: Førde. Ligele: Høgen

Figur 10. Hr. Iver Myhlenphort gravfesta og Iverisse døypt, januar 1748 (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A2, fol. 159)

Køpen Dom 13. p. 1753
 Bapt. p. Nils D. N. Iverisse Elisabeth. S. Capp

Figur 11. Iverisse Elisabeth, dåpsbarn i 1753 (Ministerialbok for Førde prestegjeld, A3, fol. 31)

Om dei to første jentene som fekk namnet *Iverisse*, var av bondestand, gjaldt ikkje det den tredje. Denne jenta blei døypt med namnet *Iverisse*

Elisabeth i september 1753, sjå figur 11. Ho var dotter av etterfølgjaren til sokneprest Myhlenphort, Niels Lund. Lampe (1895: 140) opplyser at Lund var gift med forgjengaren si dotter, Elisabeth Margrethe Myhlenphort, så jenta var dotterdotter av Iver Myhlenphort. Vi ser òg at ein Christopher Myhlenphort var fadder ved dåpen til Iverisse Elisabeth.

Eg har ekserpert bygdebøkene for kommunane Naustdal og Førde (Kleiveland 1995, 1997; Før Sund 1990, 1992).¹¹ Basert på dei ser det ut til at det etter dei tre jentene som er nemnde ovanfor, blei døypt minst 15 jenter med *Iverisse* (*Iverise*) som einaste eller eitt av fleire namn i Førde prestegjeld, éi i 1792 og resten i tida 1818–1837.

Namnet *Rise* (*Risse*) ser ut til å ha vore brukt ved dåp frå 1816. Éi av dei første jentene var dotter av Mons Henrik Rasmusson og Iverisse Tomasdr. – ho som var døypt i 1792 – på garden Naustdal (Kleiveland 1995: 767). Etter dette var det mange som fekk namnet utover 1800-talet. Men sist i hundreåret gjekk det ut av bruk; den siste som fekk namnet, ser ut til å ha vore Rise Andrea Arnesdr., fødd på Reinene i Naustdal i 1898. Ho budde på Brufloten i Naustdal og levde til 1989 (Kleiveland 1997: 521).

4 Korleis kom *Iverisse* til Førde prestegjeld?

Dei første jentene med namnet *Iverisse* i Naustdal hadde foreldre som var gardfolk. Dei må ha fått namnet som heider til den avlidne soknepresten Iver Myhlenphort. Men moverte kvinnenamn på *-ise* og *-isse* var elles ukjende i dette området. (Namna *Lovise* og *Elise* kan nok vel å merke ha vore brukte.) Som oppkalling etter ein *Iver* skulle ein ha venta *Iverine*. Ein var tidleg ute med feminine avleiingar på *-ine* av mannsnamn her; til dømes var *Oline* i bruk i Naustdal frå 1734 (Kleiveland 1997: 759). Men som vi har sett, blei dotterdottera til sokneprest Myhlenphort døypt Iverisse Elisabeth i 1753. Det er rimeleg å gå ut frå at namnet må ha hatt ei forhistorie i slekta til Myhlenphort.

---

11 Det er tale om kommunane Naustdal og Førde som fanst fram til 2019. Sidan 2020 er dei delar av Sunnfjord kommune (som òg femner om dei tidlegare kommunane Jølster og Gaular). Dei administrative inndelingane har skifta noko. Det gamle Førde prestegjeld hadde soknene Holsen, Førde, Naustdal og Vevring. Holsen har alltid lege under Førde, men Naustdal var lenge ein eigen kommune. Det gamle Vevring blei delt mellom Førde, Naustdal og Askvoll ved kommunereforma på 1960-talet.

Her kan slektshistoria til familien Munthe i Noreg hjelpe oss vidare. Kort fortalt etter Munthe (1994: 51–55): Iver Myhlenphort var fødd på Lille-Fosen (det seinare Kristiansund) i 1693. Han var son av tollaren Christopher Myhlenphort (død i 1701) og Elisabeth Iversdtr. Munthe (fødd på Gjermondnes i Vestnes 1665, død i Førde 1753). Elisabeth Munthe var dotter av futen i Romsdal, Iver Andersson (1630–1683) og Anna Ludvigsdtr. Munthe (1639–1688, dotter av Ludvig Munthe, biskop i Bergen). Ei yngre søster av Elisabeth var Iverisse Iversdtr. Munthe (1668–1715), gift med Morten Schulz. Namnet hennar er det første belegget på *Iverise* som personnamleksikonet viser til, og eg har ikkje funne eldre belegg. Denne Iverisse og to søstrer av ho hadde kvar si dotter som fekk namnet *Iverisse*. Dei var fødte i 1683, 1684 og ca. 1690, jf. at morfaren Iver døydde i 1683. På ei sølvkanne som har gått i arv frå futen gjennom fleire generasjonar, er initialane til fem ektepar inngraverte. Det andre paret er kalla «M. S.» og «R. M.», tolka som *Morten Schulz* og *Rise Munthe* (Brandt 1863: 12); Munthe (1994: 55) skriv *Risse*. Allereie den første kjende Iverisse var altså òg kalla Rise eller Risse. Det er svært tydeleg at *Iverisse*, med kortforma *Ris(s)e*, var eit viktig namn i slekta etter futen.

5 Avslutning

Namnet *Rise* eller *Risse* var nytta ein del i dåp i Sunnfjord, framfor alt Førde prestegjeld, frå 1816 til 1898. I ein tidlegare, delvis overlappende periode frå 1748 til 1837 var *Iverisse* (eller *Iverise*) brukt i dåp i det same området. Eg har vist at éi og same kvinne opptrer som både *Rise* og *Iverisse* (og andre variantar) i kjeldene, og at ei jente kunne få namnet *Rise* i oppkalling etter ei mor som var døypt *Iverisse*. Det er altså ingen tvil om at *Rise* i Sunnfjord er ei kortform av *Iverisse*. Såleis stemmer ikkje den etymologiske opplysninga i NPL om at *Rise* kjem av *Regi(t)se*, for dette området. (Men ho kan godt stemme for andre delar av landet.)

Bruken av *Iverisse* i Sunnfjord har opphav i slekta til soknepresten Iver Myhlenphort, som døydde i 1747. Myhlenphort var dotterson av Iver Andersson, fut i Romsdal, gift med bispedottera Anna Ludvigsdtr. Munthe. Dei hadde ei dotter og tre dotterdøtrer som bar namnet *Iverisse*. Dottera var fødd i 1668, og ein inskripsjon på ei sølvkanne viser at ho gjekk under namnet *Rise* eller *Risse*. Hennar dåp i Vestnes er det eldste belegget i NPL for namnet *Iverise*. Leksikonet seier at *Iverise* er avleidd

av *Iver*, og det stemmer nok. Iver Andersson døydde i 1683, og det same året fekk ei dotterdotter namnet *Iverisse*. Det er vanskeleg å tenkje seg noko alternativ til at *Iverisse* og dermed *Rise* i Sunnfjord har opphav i avleiing frå *Iver*.

Primærkjelder

Ministerialbok for Førde prestegjeld, A2: <https://www.digitalarkivet.no/source/11403>

Ministerialbok for Førde prestegjeld, A3: <https://www.digitalarkivet.no/source/11404>

Ministerialbok for Førde prestegjeld, A6: <https://www.digitalarkivet.no/source/11407>

Ministerialbok for Førde prestegjeld, A7: <https://www.digitalarkivet.no/source/11638>

Ministerialbok for Førde prestegjeld, A9: <https://www.digitalarkivet.no/source/8385>

Ministerialbok for Kinn prestegjeld, A6: <https://www.digitalarkivet.no/source/6890>

Ministerialbok for Korskirken prestegjeld, B6: <https://www.digitalarkivet.no/source/8343>

Ministerialbok for Sandviken prestegjeld, E2: <https://www.digitalarkivet.no/source/44060>

Litteratur

Brandt, Wilhelmine. 1863. *Stamtavle over familjerne Lossius og Brandt med flere i samme indgiftede slægter*. Bergen: Geelmuyden.

Førsund, Finn Borgen. 1990, 1992. *Førde bygdebok*, bd. 1 og 2. Førde: Førde kommune.

Kleiveland, Geir. 1995, 1997. *Naustdal bygdebok*, bd. 1 og 2. Naustdal: Naustdal sogelag.

Kruken, Kristoffer & Ola Stemshaug 2013. *Norsk personnamnleksikon*, 3. utg. Oslo: Samlaget.

Lampe, Johan Fredrik. 1895. *Bergens Stifts Biskoper og Præster efter Reformationen*. Kristiania: Cammermeyer.

Munthe, Sverre. 1994. *Familien Munthe i Norge*. Oslo: S. Munthe.